

**РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА НАУЧНАТА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН „ДОКТОР“**

Автор на дисертационния труд: Красимир Николов Иванов

БФ на СУ „Св. Климент Охридски“

Катедра Практическо богословие

Научна област на Висшето образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление 2.4. Религия и Теология /Пастирска психология/

Тема на дисертационното изследване: „ПАСТИРСКА ГРИЖА ЗА СЕМЕЙСТВА ПРИ ПСИХОСОЦИАЛНА ТЕРАПИЯ НА ЗАВИСИМОСТИ

Изготвил рецензията: прот. доц. д-р Стоян Илиев Чиликов; Катедра Теология, Философско – исторически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за неговото прилагане и Нов Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, изменен и допълнен от АС на 26.05.2021г.

Рецензирането на материалите е съгласно заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за назначаване на научно жури № РД 38-51/27.01.2023г. Красимир Николов Иванов е предоставил всички необходими документи относно процедурата за защита на дисертационния труд.

1. Данни за дисертанта и процедурата

Дисертантът Красимир Николов Иванов е завършил бакалавърската програма по психология при Нов Български Университет, след което учи и завършва магистърската програма „Вяра и живот“ при Богословския факултет на Софийския университет. Продължава богословското си образование в докторската програма на БФ на СУ. Изпълнил е индивидуалния си план и отчислен с право на защита считано от 10.01.2022г.

Дисертационният труд, който ми е предоставен за рецензия, е обсъден на заседание на катедра „Практическо богословие“ на БФ на СУ. На същото заседание е взето решение той да бъде допуснат до публична защита. На първото заседание на научното жури е избран председател и са определени авторите за съставяне на рецензии и становища. Процедурата е спазена и считам, че няма допуснати нарушения.

Преди да премина към същината на дисертационния труд искам да подчертая едно основно предимство на автора във връзка с изготвянето на дисертацията: той има многогодишен практически опит и специализирана психологична работа като експерт, психолог и психотерапевт по подкрепа личностното развитие на учениците, психотерапевтична работа със семейства в училища и центрове, както и по програми за психосоциална рехабилитация в Националния център по наркомании и Държавна психиатрична болница за лечение на наркомания и алкохолизъм в Суходол.

2. Данни за дисертацията

Дисертационният труд е с общ обем от 179 стандартни компютърни страници, съдържа предговор, увод, три глави, заключение и списъци със съкращения и използвана литература. Отделно към него са прибавени две приложения с анкетни карти и изследвания по темата на дисертацията. Библиографията е основно от български, руски и английски източници. Освен това са използвани и електронни ресурси.

В предговора на съчинението дисертантът описва основните мотиви за избор на темата. За съжаление той е абсолютно прав в констатацията, че проблематиката със зависимостите няма успех поради изключването на духовната грижа за зависимите и техните семейства.

В увода на дисертационния труд се съдържа методологията на изследване на темата. Авторът е предложил изследователска теза, въз основа на която развива своята цел и задачи на изследването. Дисертационният труд на Красимир Иванов съдържа още предмет, обект, научен проблем, хипотеза на изследването, изследователски подходи и основни работни понятия. В края на увода е представена кратка ретроспекция по темата или основната библиография, която авторът е използвал при написване на текста на съчинението. Темата има безспорна актуалност, която правилно е изведена от дисертанта. Текстът на дисертационното изследване е четивен и добре структуриран в три балансирани глави.

Първа глава на изследването е озаглавена „Пастирът и пастирската грижа за семейството в контекста на Православната църква“. В тази първа въведителна глава авторът

изследва някои важни черти от пастирското служение. Първите няколко подточки очертават личността и служението на пастиря и значението на душегрижието. Последните няколко подточки от първа глава на дисертационния труд са относно семейството като обект на пастирската грижа и въвеждане в модела на зависимостите. Авторът дава определение за зависимостите и обяснява основните техни модели.

Втора глава на дисертацията е озаглавена „Учението за човека и неговото призвание според св. Отци във връзка с психо-социалната терапия на зависимости“. В тази основна глава авторът аргументира светоотеческото учение за човека като психофизическо същество, за да премине към главната си цел, която е лечението на зависими лица, тяхната психо-социална терапия и духовна грижа. Дисертантът анализира главните методи на психо-социалната рехабилитация, описва същността на арт терапията, когнитивно-поведенческа терапия и проблематиката на ятрогенията. В тази глава авторът е предложил по-скоро психологическата рехабилитация отколкото духовната. След всяка от трите глави авторът е направил изводи и обобщения на постигнатите задачи.

Трета глава е озаглавена „Терапия на семействата в контекста на психо-социалната терапия на зависими лица“. В нея дисертантът анализира факторите, които обуславят съ-зависимостите, нейните етапи на формиране, както и начините на терапия. В края на трета глава дисертантът предлага своите резултати от проведени интервюта на трима свещенослужители във връзка с работата им със зависими, предимно наркозависими.

Съдържанието на основния дисертационен труд завършва със заключение, в което авторът обобщава постигнатите резултати на изследователската си работа.

2. Оценка на научните приноси

Темата на дисертационния труд е дисертабелна, изключително актуална и важна както за Пастирското богословие/Пастирската психология/, така и за църквата и за обществото като цяло. Авторът е психолог с многогодишен опит, което му помага практически в анализа на научния проблем и решаването на поставените задачи в дисертационния труд. Дисертантът е овладял академичното писане и методологически добре представя своя текст в увода. Оценявам високо идеята за интервюта със свещеници, които работят със зависими. Това, макар и не изцяло, запълва една огромна празнота, която се чувства от липсата на пастирския опит и грижа в дисертационния труд. Красимир Николов Иванов е извел три научни приноса на написаното от него дисертационното съчинение:

„1.Първо изследване у нас, посветено на пастирските грижи за семействата на зависими;

2.Прави се систематичен и научно обоснован опит за обосноваване и по-добро разбиране на нуждата от въвеждане на пастирска грижа за семействата на зависими, които са в психо-социална терапия;

3. Изследва се съществуващия опит в духовната грижа за родителите и семействата на зависимите, които са в процес на психо-социална терапия, като основа на бъдещо развитие.“

Приемам, макар и условно, първия от посочените научни приноси, като считам, че дисертацията на Красимир Николов Иванов е първия дисертационен труд посветен на тази тема. Заедно с това обаче ще повторя, че темата е изключително актуална и важна и поради тази причина по нея е работено, под една или друга форма, в различните висши учебни заведения в страната, в които се преподава богословие. Обикновено в центъра на работата е пастирската грижа за наркозависимите. Ето защо препоръчвам авторът, ако реши да издава своя труд, да го направи след основно преработване на текста, съобразено с направените критични бележки на членовете на научното жури, както и след ново рецензиране на текста от съответните специалисти в научната област.

Като изключим направените по-долу критични бележки, мисля, че дисертантът донякъде е успял в научния анализ и разрешаването на някои от поставените задачи във връзка с дисертационното изследване.

4. Критични бележки и препоръки

1. Преди да пристъпя към критичните бележки по текста, които първо са немалко и второ, повечето от тях са съществени, ще акцентирам на два основни факта, които според мен, трябва да се имат предвид при научната оценка на дисертационен текст по Пастирско богословие или в конкретния случай по Пастирска психология.

На първо място, литературата на български език по Пастирско богословие е изключително остаряла, а съвременната проблематика е променена, което създава нови трудности при изследването на пастирологични теми. Затова приветствам смелостта да се пише по всеки пастирологичен проблем, защото има вопиюща нужда.

На второ място, авторът на дисертационния труд не е свещенослужител и това твърде много затруднява изследователската му работа, тъй като Пастирското богословие е емпирична наука. Затова отново ще повторя, че приветствам смелостта да се пише и защити дисертационен текст по Пастирско богословие, въпреки набирация сила антиклириказъм

в църквата в България. Заедно с това считам, че това трябва да става много аргументирано, обосновано на вярата и опита в Христос, включително и на опита ни в душегрижието.

2. Основният проблем в дисертационния текст е свързан именно с липсата на пастирски опит на автора на текста. Този проблем би бил минимализиран, ако авторът бе почерпил от богатия опит в областта в литературата на чужди езици.

В първа глава авторът пише за пастира и неговото служение, за семейството и зависимостите, за да може след това да премине към пастирската грижа, изложена в следващите две глави. На практика обаче това не се случва. Изложението на текста е изключително теоретизирано с акцент не на пастирската работа, която в дисертацията почти липсва, а върху психологично-терапевтичната. Заглавието на темата, хипотезата и тезата на изследване слагат акцент именно върху пастирската грижа, но това практически не е реализирано в съдържанието и анализа на текста. В този контекст, липсва реалната изследователска работа по посочения в увода научен проблем, изследователската теза и хипотеза.

3. Образът и личността на пастиря и пастирската работа са предадени в текста твърде нереалистично, идеализирано, схоластично и неотговарящо на реалния живот на свещеника като пастир, душепопечител и в известен смисъл лечител.

4. Авторът не разграничава отчетливо пастирската грижа от християнската грижа. Не е обособен ясно пастирския подход в грижите за семействата при терапия на зависимости. Не е ясно как пастирския подход и грижа допълват и взаимодействат с психотерапевтичния. Това е заложено в задачите на дисертацията, но в целия текст пастирския подход и грижи се разглеждат много малко, а там, където са засегнати, не са съпоставени с психотерапевтичните. В увода авторът си поставя за задача да посочи пастирската грижа, но това реално не се осъществява. Акцентът е върху психотерапевтичната работа на екип от специалисти.

5. Направените интервюта със свещеници, които работят със зависимости безспорно е прекрасна идея, но не е научно развита и липсва конкретика. Авторът би могъл да се запознае с модел на пастирската грижа, който е изработен в други държави, а в известна степен и в България. Липсва конкретната работа на пастиря, която би могла да се наблюдава на терен в енориите на Варна, София и Асеновград. Очаквах в текста да видя научно аргументиран и анализиран моделът на пастирското душегрижие със зависими и техните семейства, който добре работи във Варна. Очаквах да прочета научно аргументиран и анализиран цялостният процес, който започва с първоначалното консултиране на

зависимия, основния период на рехабилитация в конкретен терапевтичен център, пастирската помощ, възкръвяването /където е необходимо/, християнския начин на живот, цялостния ритъм и етапите на терапия, каляването на волята с помощта на вярата, достигането до вършенето на волята Божия, духовната борба, която имат всички зависими, осъзнаването на духовния проблем. Липсва моделът на църковната рехабилитация, който успешно сработва в много от случаите на лечение. И след това пряката работа на свещеника със семействата на зависимите. Мисля, че преди да се анализира пастирската грижа за семействата трябва да се предложи (макар и много накратко) споменатия вече модел за пастирската грижа за зависимите. След това да се акцентира върху пастирската грижа за семействата на зависимите, тъй като те са основно ядро, което от една страна може да повлияе на зависимите, а от друга - самите те имат нужда от Божията помощ. И накрая, в този контекст, липсва посттерапевтичната и пастирска грижа за зависимите и техните семейства след като е минал основният етап на терапията /т.н. „пострехабилитационна подкрепа“/.

6. Не са предложени конкретните начини на пастирските грижи за зависимия и съзависимите. Тайнствата само се споменават в текста без да се направи анализ на тяхното значение и роля в цялостния процес на пастирската грижа. Не се споменава за ролята на изповедта и по какво се различава тя от психоанализата или от обикновения духовен разговор. Не е разгледано мястото на аскезата в този духовен процес на лечение, както и проблематиката, свързана с неправилните пастирски подходи при душегрижието. В текста е отделено специално внимание на ятрогенията, но остава бегло засегнат проблемът с „лимногенията“, а именно вредите, които би могъл да нанесе пастирят върху зависимите и техните семейства при неправилното им обгрижване.

5. Данни за автореферата. Публикации и участие в научни форуми

Авторефератът е съставен съгласно изискванията и коректно отразява съдържанието на дисертационния труд. Дисертантът е предоставил необходимите публикации, които се изискват според Правилника на СУ за допускане до защита на дисертационния труд.

6.Заключение

Въпреки посочените от мен критични бележки и грешки допуснати в дисертационния труд, мисля, че той отговаря на необходимите научни критерии за подобен род научни изследвания. Затова заявявам, че ще гласувам положително по процедурата на докторант Красимир Николов Иванов за присъждане на ОНС „Доктор” по професионално направление 2.4. Теология /Пастирска психология/.

29.03.2023г.

прот. доц. д-р Ст. Чиликов

София